

Historische Kring Losser

Oet Dorp.....en Marke

Historische Kring Losser

2024-4

Frans TWEEWIELERS
Rödel en Zn.

Gronausestraat 32-34
7581 CG LOSSER

Telefoon: 053-5382122 www.rodeltweewielers.nl

Georg W.Th. van Slageren
Belastingadviseur

Hogeweg 36
7582 CH Losser

tel. 053 - 538 28 50
georgvanslageren@hetnet.nl

Eten in 2 landen

Jie vork in Nederland vasthouden, maar je mes in Duitsland? Deze gezellige eetgelegenheden staan als een van de weinigen, zo niet als enige ter wereld, midden op een landgrens.

Rick's Vis & Vlees
Hoofdstraat 310
7586 AC Overdinkel
(grensovergang Overdinkel/Gronau)
telefoon 053-2315399

Dat is makkelijk scoren

- Sigaretten
- Sigaren
- Shag
- Rokersbenodigdheden
- Tijdschriften
- Kranten
- Wenskaarten
- Postzegels
- Staatsloten
- Lotte/Toto/Krasloten
- Fotoservice
- Beltegoed
- Snoep
- (Voetbal)tickets voor o.a. FC Twente

...even naar Primera

Primera Marcel
B. Leurinkstraat 5
7581 AR Losser
Tel: 053-5387251

Ook voor Kantoorartikelen en Pasfoto's...!!

DRANKENSPECIALIST
t Raedthuys
- SINDS 1968 -

St. Maartenstraat 59
7581 AK Losser
Tel. 053 - 538 65 83

brunna altijd actueel

ALTIJD EEN PASSEND KADO; UW ADRES VOOR:

Boeken, tijdschriften, loterijen, sigaretten, wenskaarten en beltegoed

Diverse kadobonnen: VVV irischeques - boekenbonnen - bioscoopbonnen

postkantoor - ING servicepunt

Historische Kring Losser (HKL)

De Historische Kring Losser zet zich sinds de oprichting in 1969 in voor het behoud van het cultuur-historische erfgoed van de gemeente Losser (vooral van de dorpen Losser, Overdinkel en Glane), het vastleggen van informatie in publicaties en andere (audiovisuele) media en het organiseren van lezingen en exposities. Hierdoor blijft de kennis van het verleden actueel en wordt die toegankelijk gemaakt voor een breed publiek.

Bezoekadres: 't Lossers hoes, Raadhuisplein 1, Losser (zaal 1.25)

(Op maandag, dinsdag en woensdag van 09.00 tot 12.00 uur, op woensdag ook van 13.30 tot 16.30 uur en op afspraak).

Correspondentieadres:

Veldkamp 54, 7586 GB Overdinkel

E-mail: secretaris@historischedringlosser.nl

Website: historischedringlosser.nl

(Hier kunt u zich ook aanmelden als lid)

Opzeggen lidmaatschap

Opzegging s.v.p. alleen schriftelijk of per e-mail bij de secretaris van de HKL.

Bankrekening t.n.v. Historische Kring Losser

IBAN: NL 35 RABO 0337 3080 98

BIC: RABONL2U

De **jaarcontributie** bedraagt € 18,50 (bij postverzending € 22,50).

Bestuur

Voorzitter (vacant)

Secretaris:

Dick Grovenstein	Veldkamp 54	7586 GB	O'dinkel	06 1515 3058
------------------	-------------	---------	----------	--------------

Penningmeester:

Frank Hengelman	Vosbultkamp 23	7586 GR	O'dinkel	06 37239853
-----------------	----------------	---------	----------	-------------

Andries Kuperus*	Dr. L. de Bruijnstr.12	7582 AA	Losser	053 538 3196
------------------	------------------------	---------	--------	--------------

Dirk Tuin*	Wilgenkamp 14	7581 HB	Losser	06 22374233
------------	---------------	---------	--------	-------------

*Redactie van Oet Dorp en Marke

Thea Evers*	Dr. Staringstraat 7	7582 BL	Losser	053 5382613
-------------	---------------------	---------	--------	-------------

Georg van Slageren*	Hogeweg 36	7582 CH	Losser	06 11367831
---------------------	------------	---------	--------	-------------

Will Kuipers*	Lutterstraat 90	7581 PL	Losser	06 53193363
---------------	-----------------	---------	--------	-------------

Redactieadres: redactieodenm@historischedringlosser.nl

- **Omslagfoto:** *Kerstmis en Oud en Nieuw: Achter ons de weg die we al gegaan zijn en wat voor ons ligt? Wie zal het zeggen?*
De redactie van Oet Dorp en Marke wenst u Prettige Feestdagen en een Voorspoedig en Gelukkig Nieuwjaar.

In dit nummer:

Historische Kring Losser (HKL)	1
Van het Bestuur	3
Textielindustrie in Twente	5
<i>Gerard Snippert</i>	
Incunabel. Voorwoord.....	15
Een middeleeuwse schat in Losser:	
<i>Boeck des gulden throens</i> uit 1480	16
<i>Guus Goorhuis</i>	
De kist van papa	25
<i>Paulien Rijnhout-Steggink</i>	
Dokter L. de Bruijn, huisarts in Losser.....	33
<i>Georg van Slageren</i>	
Noteer alvast in uw agenda	43
Vroeger en Nu	44

Oet Dorp.....en Marke

ISSN: 2666-4895 (Oplage 1.150 ex.) (Druk: Drukkerij Jansen Losser)

Verschijnt vier keer per jaar. Laat dit blad ook eens lezen aan iemand die nog geen lid is, misschien raakt die ook geïnteresseerd. Reacties op de inhoud van dit blad zijn van harte welkom bij de redactie.

Overname (geheel of gedeeltelijk) van artikelen is toegestaan onder uitdrukkelijke voorwaarde van bronvermelding.

Fotoverantwoording:

Tenzij anders vermeld zijn de foto's afkomstig uit het archief van de HKL.

Nieuwere foto's, tenzij anders vermeld, zijn gemaakt door Andries Kuperus.

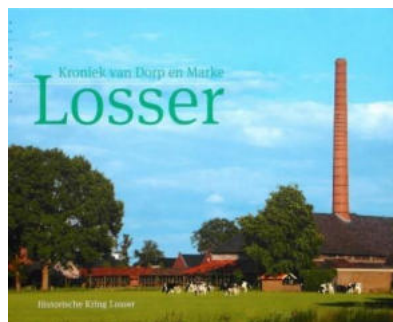
Van het Bestuur

Ledenwerfactie gaat nog even door

We hebben onze ambitie om dit jaar 55 nieuwe leden te werven nog niet waar kunnen maken. Tot nu toe hebben we 15 nieuwe leden in mogen schrijven. Daar zijn we erg blij mee, maar we zijn nog niet tevreden. We zitten net aan de onderkant van 1100 leden. Dat komt doordat ons helaas af en toe leden ontvallen. Willen we echt groeien dan zullen we nog een behoorlijke spurt moeten maken. Daar hebben wij uw hulp bij nodig. Meer leden betekent meer inkomsten en meer armslag om waar te maken waar we voor staan: het behoud van het cultuur-historische erfgoed van de gemeente Losser, het vastleggen van informatie in publicaties en andere (audiovisuele) media en het organiseren van lezingen en exposities.

Het jaar is nog niet om. Het kan nog, nieuwe leden erbij. Probeer mensen van wie u weet dat ze nog geen lid zijn en van wie u denkt dat ze interesse kunnen hebben in de historie van Losser, Overdinkel en Glane eens voor een lidmaatschap te interesseren. Zoals bekend steunt men met slechts €18,50 per jaar het werk van de vrijwilligers. Hiervoor ontvangt men vier keer per jaar ons blad "Oet Dorp en Marke", krijgt men uitnodigingen voor het gratis bijwonen van ledenavonden waarop een interessant onderwerp centraal staat en kan men tegen gereduceerd tarief deelnemen aan excursies.

Nieuwe leden ontvangen als welkomsgeschenk het boek *Kroniek van Dorp en Marke Losser*. Daarnaast krijgt niet alleen het nieuwe lid maar ook degene die een nieuw lid aanbrengt, een kleine, exclusieve sleutelhanger van de Historische Kring Losser die tevens als flesopener gebruikt kan worden.

Aanmelden kan

- per e-mail: secretaris@historischekringlosser.nl
- via de website: historischekringlosser.nl/lid-worden
- of door gewoon eens binnen te lopen bij 't Lossers hoes, ruimte 1.25 (eerste verdieping, rechts achterin).

Voor meer: historischekringlosser.nl/over-ons

Nieuwsbrief

Er hebben zich inmiddels ruim 640 leden en niet-leden ingeschreven voor de Nieuwsbrief van de Historische Kring Losser. Dat neemt niet weg dat we toch

nieuwsbrief

nog graag veel meer mensen willen bereiken. Ontvangt u de Nieuwsbrief al dan is het misschien een idee om de Nieuwsbrief eens door te sturen. En dan vooral naar mensen van wie u denkt, dat ze ook interesse kunnen hebben in de cultuur en historie van onze gemeente.

Voor meer: **Nieuwsbrief - HKL** (historischekringlosser.nl)

Ledenavonden

Op 7 oktober en 18 november hebben we twee succesvol verlopen ledenavonden gehad. Verslagen van deze avonden zijn te vinden op de website van de HKL.

Schenkingen

Van **Jimme Nordkamp** hebben we het notulenboek van de PvdA Losser, van 21 maart 1946 tot 9 mei 1978, ontvangen.

Van de erfgenamen van **de heer Braam** kregen we diverse materialen van de Aloysiusschool, de Avondvierdaagse en de oud papieractie.

Drielandsteen

De door **Hugo Sterkenburg** vervaardigde **DRIELANDSTEEN in 3-D** is nu ook leverbaar. Op de woensdagochtenden verkrijgbaar op kamer 1.25 op de eerste etage van 't Lossers hoes. Qua vorm en verhoudingen exact gelijk aan het origineel. Evenals de torentjes ongeveer 15 cm hoog. De kostprijs bedraagt ook € 20 per stuk, uitsluitend contant te voldoen.

Textielindustrie in Twente

Gerard Snippert

De textielindustrie, waar veel mensen met hard werken onder slechte arbeidsomstandigheden in lange werkdagen hun brood verdiend hebben, is in de geschiedenis van Twente de katalysator geweest voor de huidige welvaart. Overdinkel en Glane danken hun ontstaan aan de werkgelegenheid in de textiel fabrieken in Gronau. Textiel betekende vroeger 'al wat geweven is' en is afgeleid van het latijnse woord texere. Tegenwoordig wordt het in een ruimere betekenis gebruikt.

Tot ca 1830 bestond de textielnijverheid in Twente vrijwel uitsluitend als huisnijverheid. Vooral in de wintermaanden wanneer er niet op het land gewerkt kon worden, werden voor eigen gebruik en als bijverdienste door de keuterboeren van vlas, linnen garens gemaakt die vervolgens op de weeftoestellen tot stof werden geweven. Ongeveer tot het einde van de achttiende eeuw verwerkten de boeren vooral het vlas dat zij op het land verbouwden en in mindere mate de wol van eigen schapen.

Rondtrekkende fabriceurs¹ kochten deze geweven stoffen van de boeren, maar gingen ook steeds meer geïmporteerde linnen en katoenen garens aanleveren om gelijkvormigheid en kwaliteit van de geweven producten beter te kunnen beheersen.

De boeren weefden in die ontwikkeling niet langer meer alleen nog maar stoffen van de eigen grondstoffen, maar maakten in opdracht van de fabriceurs ook stoffen van deze aangeleverde garens. Door deze ontwikkeling groeide de huisweverij in Twente en werd vervolgens zo groot dat de fabriceurs zich gingen bedienen van zetbazen² die de garens aanleverden en de stoffen ophaalden bij de wevers.

*De boer achter zijn weefgetouw.
Tekening Vincent van Gogh.*

¹ Fabriceurs: handelaren, ook wel entrepreneurs of linnenreders genoemd.

² Zo had G. Salomons uit Almelo in 1840 al 21 zetbazen en werkten er voor hem 2441 thuiswevers.

In de dorpen en steden werd thuisweven de belangrijkste inkomstenbron van loonwevers. Dat boeren de aangeleverde garens gingen gebruiken had wel consequenties voor hun onafhankelijke positie. Voor die tijd hadden ze voor eigen risico gewerkt en werden de geweven stoffen voor eigen gebruik gemaakt of aan de rondtrekkende handelaren (fabriceurs) verkocht. Door de nieuwe werkwijze, waarbij de garens werden aangeleverd en de stoffen feitelijk in opdracht werden geweven, hadden ze wel meer zekerheid, maar was wel een deel van hun onafhankelijke positie ingeleverd. Ze waren nu meer afhankelijk geworden van de gemaakte afspraken met de fabriceurs. Ze waren daarmee een soort zzp'er (zelfstandige zonder personeel) geworden zoals dat in de huidige tijd wordt genoemd. In die rol bepaalden ze nog wel zelf de werktijden.

Als Vlaanderen als een belangrijke producent van katoenen garens bestemd voor Nederlands-Indië, door de afscheiding van België in 1830, voor de NHM (Nederlandse Handel Maatschappij) wegvalt, komt de focus op Twente te liggen als nieuw productiegebied voor de NHM³. Vanaf 1833 diende zich vervolgens een ontwikkeling aan: het handweven bij de thuiswevers werd vervangen door een nieuwe weeftechniek. Daarbij werd het werken met de werpspoel vervangen door het werken met een schietspoel. Hiermee was een hogere productie te bereiken. Omschakeling naar deze nieuwe weeftechniek was vrij eenvoudig te realiseren, omdat er geen langdurige opleiding voor nodig was.

De nieuwe weeftechnieken, in 1833 geïntroduceerd vanuit Engeland, en het gebruik van eveneens uit Engeland afkomstige fijnere garens zorgen voor de eerste concentratie van de textielnijverheid in speciale weefhuizen. Tegelijkertijd met deze ontwikkeling neemt de vlasbouw in Twente af omdat het linnen steeds meer wordt verdrongen door de fijnere geweven stoffen. Werd er in Salland en Twente samen in 1812 nog ongeveer 1400 hectare vlas verbouwd, in 1939 was de vlasbouw vrijwel geheel verdwenen en was er nog maar sprake van ca 2 hectare.⁴ Twente beschikte, zoals dat tegenwoordig heet, over een unique sellingpoint⁵: een straatarme boerenbevolking die al heel lang gewend was om te spinnen en te weven wanneer er niet op het land gewerkt kon worden.

De thuiswevers die voor 1830 geheel zelfstandig hun linnen producten maakten en verkochten, waren nu opdrachtnemer van de fabriceurs. Daarbij konden ze niet anders, dan genoegen nemen met het geboden (lage) loon. Hun afhankelijkheid van de fabriceurs werd op deze manier vergroot maar daar

³ Bron Strijd en Overleg . De Twents -Achterhoekse textielindustrie 1815-1955

⁴ Het Los hoes met achterheerd van Dr. Everhard Jans

⁵ Unique sellingpoint: Een kenmerk dat Twente onderscheidde van andere regio's

stond een grotere bestaanszekerheid tegenover. Een volgende stap was dat de wevers in dienst van de weefhuizen gingen werken waar ze op gezette tijden hun werkzaamheden moesten verrichten.

In 1840 waren er in Losser drie calicotweverijen⁶, waar in totaal 620 calicotwevers werkzaam waren. Calicot was een geweven katoenstof, die geweven werd met de nieuwste, in Engeland ontwikkelde weeftechniek met de schietspoel.

Kort na 1840 moet de Losserse textielnijverheid een recessie gekend hebben, getuige het gemeenteverslag van 1843, dat meldt dat de drie calicotfabrieken lijdende zijn. In 1853 maakt het gemeenteverslag van de gemeente Losser melding van tien calicotweverijen. In deze tien weverijen werkten op dat moment 784 mensen: 329 mannen, 241 vrouwen en 214 kinderen. In 1853 verdient een wever tussen 25 en 50 cent per dag of 1,50 tot 3 gulden per week⁷. Met de komst van de stoommachines, vanaf 1850, verplaatst de thuisweverij en de arbeid in weefhuizen zich in rap tempo naar de fabriekscomplexen die in Twente en net over de grens in Gronau uit de grond rijzen.

J.C.H Heijenbrock. Schilder van arbeidsomstandigheden en industriële processen. Oprichter van het Museum van de Arbeid in Amsterdam, (geboren Amsterdam 27 juli 1871 en overleden te Blaricum op 18 maart 1948).

⁶ Calicot is een geweven stof van ongebleekt katoen.

⁷ Bron. Oversticht Overijssel 1990 Publicatie over ontwikkelingen Losser 1850 -1940.

De thuisweverij maar ook het thuisspinnen, die tot ca 1850 nog de boven-
toon voerden, worden vanaf dat moment verdrongen door de met stoom
aangedreven machines in de fabriekscomplexen waar een veel grotere pro-
ductie kan worden bereikt. In deze ontwikkeling is door veel mensen uit de
thuisnijverheid het vrije bestaan ingeleverd voor het werk als textielarbeider
in de fabrieken. Dit bracht weliswaar een hoger en stabiel inkomen maar
het bleef een inkomen waarmee het gezin aan de rand van armoede leefde.
Het gezinsinkomen kon worden aangevuld als kinderen mee gingen werken
in de fabrieken. En dat gebeurde dan ook in vrijwel alle gezinnen.

Maar dat leverde ook meteen een dilemma. Eeuwenlang was het normaal
dat kinderen, ook de allerkleinsten, meehielpen om het gezinsinkomen te
verdienen. Ze werkten mee op het platteland met het binnenhalen van de
oogst of in de huisindustrie met het naaien van kleding of het weven van
stoffen. Maar het waren werkzaamheden met pieken en dalen waarbij er wel
tijd overbleef om te spelen of te rusten. Met de industrialisatie in de tweede
helft van de negentiende eeuw werd kinderarbeid in de vorm zoals het zich
toen aandienende een probleem. Kinderen gingen met hun ouders mee naar
de fabriek waar ze zware arbeid moesten verrichten en lange dagen maak-
ten, soms tot wel 16 uur per dag. Het kindwetje van Van Houten, al in 1874
in de Tweede Kamer aangenomen, moest daar een einde aan maken, maar
in de praktijk kwam daar door gebrek aan handhaving niet veel van terecht.
In 1852 heeft de fa Hofkes en Co in Almelo al 20 door stoom aangedreven
weefgetouwen. Maar de grote omslag begint tussen 1852 en 1854 met de
bouw van een stoomweverij door de firma G & H Salomons in Almelo waarin
450 weefstoestellen komen. Dertien jaar later, in 1866, zijn er inmiddels 37

weverijen op stoom in
Twente in bedrijf⁸.

*Fabriekscomplex ten Cate in Nijverdal. Goed te zien is hoe de weefgetouwen via poelies en aandrijfrie-
men werden aangedreven. Die poelies werden via
lange aandrijfassen door een centrale stoomma-
chine aangedreven.*

Door de sterk opko-
mende textielindu-
strie en de concentra-
tie van deze industrie
in fabriekscomplexen
ontstaat er ook een
trek van het platte-
land naar de grote ste-
den. In Twente groeit
de bevolking sterk
door mensen die van

⁸ Bron Strijd en Overleg . De Twents -Achterhoekse textielindustrie 1815-1955.

buiten de regio komen en hier werk zoeken in de textielindustrie of net over de grens in Gronau. Tot 1890 is het aantal inwoners van de gemeente Losser vrij stabiel zo rond de 5000. Maar vanaf 1890 zien we een sterke stijging. Tussen 1890 en 1910 verdubbelt bijvoorbeeld het aantal inwoners van de gemeente van 4994 naar 10.486⁹. De aanzuigende werking van de textielindustrie trok arbeidskrachten uit regio's als Friesland en Drenthe waar weinig of geen werk te vinden was en mensen in grote armoede verkeerden.

Tijdens de landbouwcrisis van 1878 tot 1895 was die situatie in geheel Nederland alleen maar verslechterd. Daar kwam voor de noordelijke provincies nog eens de werkgelegenheid in de veenindustrie bij, die ook onder druk stond¹⁰. Turf werd na 1870 als energiebron steeds meer verdreven door steenkool en petroleum. Door de landbouwcrisis die officieel tot 1896 duurde, gingen zowel de lonen in de landbouw alsook in de veenderijen naar beneden. Voor de vaste arbeiders kwam daar de gedwongen winkelnering bij. Kleine verveners en onderbazen waren gedwongen om via winkel en kroeg grove winsten te maken om de verliezen op de veenexploitatie te compenseren. De prijzen in hun winkels stegen sterk en lagen soms 20 tot 50% hoger dan bij de kramer of de winkels in een nabij liggende plaats. Veenarbeiderslonen daalden in het begin van de jaren tachtig van de negentiende eeuw sterk, soms wel tot de helft van hetgeen in de jaren zeventig was verdiend. Veenarbeiders die vroeger in het veenseizoen 240 tot 270 gulden verdienden, kregen nu nog slechts de helft. De crisis duurde in de veenen en de landbouw in het noorden van Nederland ook wat langer dan in de rest van het land, eerder aanhoudend tot 1900 dan tot 1896. In Zuidoost-Friesland liep de vervening op dat moment op zijn eind waardoor veel mensen ook nog eens geconfronteerd werden met een structureel werkgelegenheidsprobleem. Veel arbeiders uit dit gebied zagen zich dan ook genoodzaakt om elders werk te zoeken. En die ontwikkelingen brachten de trek van mensen naar Twente op gang waar de werkgelegenheid juist groeide door de opkomende textielindustrie.

Net over de grens in het Duitse Gronau ontstonden textiel fabrieken van de Nederlander M. van Delden (1854), Eilermark, Germania en Spinnerij Duitsland. In 1875 richt ook G. van Delden, een broer van M. van Delden, een textiel fabriek op in Gronau. De fabrieken van de gebroeders Van Delden werden destijds zelfs de grootste in Europa. Op het hoogtepunt van de textielindustrie in het midden van de jaren zeventig van de vorige eeuw werkten hier ca 7000 mensen.

⁹ Bron. Overzicht 1990

¹⁰ Uit artikel van sociaal historicus Johan Frieswijk

M. VAN DELDEN & CO., GRONAU/WESTFALEN

Panorama fabriekscomplex M. van Delden & Co met op de achtergrond Gronau. (Drilandmuseum Gronau inventaris nummer 2021-071). Deze prent werd gemaakt in 1954 ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan.

Omstreeks 1890 begint ook een trek van arbeiders naar het *Overdinkelse veld* en het *Glanerveld* voorzichtig op gang te komen, mensen die op zoek zijn naar werk, in Gronau. Daar waren de lonen namelijk hoger dan in Nederland. Omdat het leven hier goedkoper was, zochten textielarbeiders met hun gezinnen een woonplek dicht tegen de Duitse grens in grensdorpen zoals Overdinkel en Glane. Taalmoeilijkheden deden zich niet voor, want door de grote aantallen Nederlanders in de Duitse fabrieken was Twents de voertaal. Ook het verschil in munt leverde geen problemen op.

De arbeidsmigranten in de Gronause textiel fabrieken kwamen aanvankelijk voornamelijk uit Beieren. Maar nu de Nederlandse arbeiders zich aanboden gaven de broers Van Delden de voorkeur aan deze Nederlandse arbeiders. Dat had wellicht te maken met de ruige zeden en gewoontes die de arbeiders uit Beieren erop nahielden, maar hun eigen Nederlandse afkomst heeft daar mogelijk ook in meegespeeld. In 1892 wonen er in het gebied tussen de Dinkel en de Duitse grens nog maar enkele boeren. Maar 15 jaar later in 1907 telt Overdinkel al 1600 inwoners. In 1920 is dat volgens een volkstelling uit dat jaar al gegroeid naar 2490.

Maar er kwam begin twintigste eeuw nog een andere reden bij waarom mensen kozen voor de textielindustrie in Gronau en niet voor de textielindustrie in Twente. Na het kinderwetje van Van Houten (1874) en de leerplichtwet (1901) voor kinderen tot 12 jaar, stelden de Twentse textielabrikanten eisen aan de toelating van kinderen. Voor de ouders was dat wel een probleem. Als hun kinderen niet werden toegelaten in de fabriek dan scheelde dat veel geld in het gezinsinkomen. Volgens de Provinciale Overijsselsche en Zwolse Courant van 13 februari 1909, waarin een verslag gepubliceerd werd van

journalist M.J. Brusse¹¹, moest voor een werkplek voor kinderen in de textiel-fabrieken in Twente eerst een examen afgelegd worden waarbij het ging om lezen, schrijven en rekenen. Brusse had gesprekken gevoerd met personen uit verschillende milieus (met één der grootste fabrikanten in de Twentsche textielnijverheid, den heer J. B. van Heek, te Enschede; met het hoofdbestuur van den („rooien“) Algemeen Nederlandschen Bond van Textielarbeiders „de Eendracht“ en met de hr. W. van Delden en Hendrik van Delden, (firmanten van textiel-fabrieken in Gronau). Als men niet slaagde voor het examen, dan kon men niet werken in de plaatselijke textiel-fabrieken in Twente. Kinderen moesten bovendien bij de firma Gelderman in Oldenzaal tot hun zestiende jaar lessen volgen op de fabrieksschool. Duitsland kende al die eisen niet waardoor de kans op werk in de textiel voor een gezin met kinderen veel groter was. Tot 1915 trokken iedere morgen circa 1500 arbeiders uit de gemeente Losser de grens over naar hun werkplaatsen aan de andere kant van de grens, om 's avonds weer huiswaarts te keren.

Als in 1914 door de Eerste Wereldoorlog plots de Duitse fabrieken sluiten, worden veel mensen van dit arbeidsleger smokkelaar om toch aan een inkomen te kunnen komen. Maar velen vervielen ook in bittere armoede. Hoewel stevige barricaden op de grensovergangen de vrije doortocht belemmerden, voorkwam dat niet dat de smokkelwaar in grote hoeveelheden van vaderland wisselde.

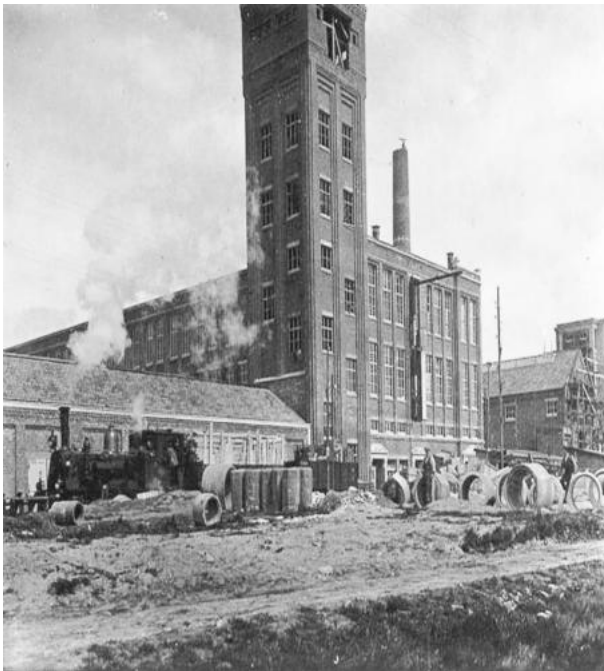
Om de ontstane armoedeval te bestrijden werd met financiële steun van het Nationaal Steuncomité tot eind 1919 van gemeentewege in een soort werkloosheidsuitkering voorzien. Er werden ook werkloosheidsprojecten opgezet. Zo werd in die periode het heidegebied van het huidige landgoed De Snippert, dat door Blijdenstein was aangekocht als onderdeel van een werkloosheidsproject, ontgonnen. Dit project resulteerde in de aanplant van productiebossen met douglas, lariks, grove den en eik.

De textielindustrie in Twente kreeg in diezelfde periode te maken met afzetproblemen. Tijdens die oorlog kon Nederland geen textielproducten naar Nederlands-Indië exporteren. Japan nam daarom de rol van Nederland als belangrijkste exporteur van textiel over. Na de Eerste Wereldoorlog kwam toch de groei in de textielindustrie weer op gang. Het leidde ook tot een toenemende werkgelegenheid in andere sectoren. Denk aan de bouw van woningen en fabrieken, de aanleg van wegen, vaarwegen en spoorlijnen maar ook aan de werkgelegenheid in onderwijs en zorg. Een groeiend overheidsapparaat zorgde voor verschuivingen in werkgelegenheid. Stork, al in 1868 gestart

¹¹ M.J. Brusse was een vernieuwer van de Nederlandse journalistiek. Als één van de eersten beschreef hij situaties en gebeurtenissen vanuit zijn eigen observerende gezichtspunt. Ook beschreef hij de interviews en gesprekken die hij voerde als één van de eersten in dialoogvorm.

met de bouw van stoommachines voor de aandrijving van de weefgetouwen en de spinnerijmachines, is daar ook een voorbeeld van. Al snel werden ook scheepsmachines geproduceerd, gevolgd door stoomturbines, elektromotoren, dieselmotoren en zelfs de inrichting voor complete suikerfabrieken in o.a. Nederlands-Indië, Cuba, India, Mexico en Ethiopië. Op het hoogtepunt telde Stork in Hengelo 5.000 werknemers.

Losser krijgt in 1926 ook een textiel fabriek aan de spoorlijn van Gronau naar Oldenzaal. Die was in 1903 geopend. L. van Heek liet er een fabriek bouwen waarbij de textiel fabrieken in Manchester als voorbeeld hebben gediend. De oudste zoon van Ludwig van Heek, Helmich Jan Paul (1900 -1982), die op grond van de familietraditie voor opname in de firma in aanmerking zou zijn gekomen, werd gepasseerd. De meerderheid van de firmanten nam dit be-

Ludwig van Heek (1871-1931), de vierde zoon van G.J. van Heek, richtte in 1926 op eigen initiatief de textiel fabriek L. van Heek & Zn op in Losser. Op deze foto is de fabriek nog in aanbouw en wordt bouw materiaal per spoor aangevoerd. Dat gebeurt met een locomotief van de serie 7700. Foto: Historische Kring Losser.

sluit om redenen van persoonlijke aard. Een familiecontract uit 1902 omschreef, dat een firmant blijk moest geven van "zodanige vlijt, kennis van zaken, toewijding en goed gedrag als van een goed firmant dezer vennootschap kan worden gevorderd". Ludwig van Heek trok toen al zijn geld uit de Enschedese fabriek en stichtte zijn eigen fabriek in Losser.

Het is één van de weinige fabriekscomplexen die de malaise in de textielindustrie in Twente in de tweede helft van de vorige eeuw hebben overleefd en nu nog in bedrijf zijn. Maar dat ging niet zonder slag of stoot. In 1962 werd een fusie aangegaan met de firma Scholten die gevestigd was in Wierden en

Almelo. Uit deze fusie ontstond een geïntegreerd bedrijf voor spinnen, weven en veredelen maar nu onder de naam Van Heek-Scholco met nu dus ook een vestiging in Losser. In Almelo was de weverij gevestigd, in Wierden het magazijn met de confectie- en opmaakafdeling en in Losser de breifaciliteiten en verbandfabricage. Het hoofdkantoor was in die tijd gevestigd in Almelo. In 1987 werd zowel de productie als het hoofdkantoor van Almelo naar Losser verplaatst en werd de naam aangepast naar Van Heek Textiles.

De crisisjaren vóór de Tweede Wereldoorlog, die duurden van 1929 tot 1940, hadden betrekkelijk weinig of geen vat gekregen op de textielindustrie. Maar na de oorlog moesten de kapotgebombardeerde fabrieken weer worden opgebouwd. Door de Indonesische onafhankelijkheid in 1949 verloor de textielindustrie opnieuw een groot deel van haar afzetmarkt. Tussen 1960 en 1970 kreeg de textielindustrie door globalisering ook nog eens te maken met concurrentie uit de lagelonenlanden. Om de kosten te drukken werd in eerste instantie geprobeerd met automatisering het tij te keren. Toch was niet te voorkomen dat de eerste tekenen van krimp zich aandienen. Bovendien hadden mensen meer en andere keuzemogelijkheden voor werk in andere sectoren waardoor er arbeidskrachte ontstond, ook in de textielsector. Hoewel op dat moment het hoogtepunt in de textielindustrie al was bereikt, werden om het tekort aan arbeidskrachten op te kunnen vullen en de loonkosten te kunnen drukken in eerste instantie, gastarbeiders uit Italië, Spanje, Griekenland en het voormalige Joegoslavië aangetrokken, in 1964 aangevuld met arbeiders uit Turkije en nog later ook met mensen uit Marokko. Op het hoogtepunt, begin jaren zestig van de vorige eeuw, werkten ca 50.000 mensen in de textielindustrie, in 1965 was dat al afgenomen tot 43.000.

De gevolgen van de globalisering leidden in eerste instantie tot fusie van textielbedrijven maar uiteindelijk toch tot sluitingen en een algehele teloorgang van deze industrietak in Twente. De neergang bleek niet te stuiten. In 1975 was het aantal werknemers in deze bedrijfstak al afgenomen tot ca 20.000. Nog 15 jaar later, in 1990 was dat nog slechts 8700. Twente begon zich noodgedwongen maar met succes te heroriënteren op andere industrieën en sectoren. In een spin-off van de Universiteit Twente, opgericht in 1961, hebben ontwikkelingen van innovatieve technieken daarin een belangrijke rol gespeeld. Maar door de toegenomen welvaart met meer vrije tijd is ook het toerisme gericht op het prachtige Twentse landschap een bron van inkomsten geworden die gekoesterd moet worden.

Wilt u meer lezen over de fabriek in Losser zie:

- *ODenM 1994-1 [Een plezierreis bij Van Heek naar Amsterdam](#)
- *ODenM 2010-4- [De piep van de febriek.](#)
- *ODenM 2011-4 [Een veenbrand komt aan de oppervlakte.](#)
- *ODenM 2012-3 [De graaf van Losser.](#)
- *ODenM 2017-1 [Een Van Heek buiten de stadsgrenzen](#)
- *ODenM 2021-4 [De wereldreis van Ludwig van Heek jr.](#)

***Die Weiße Dame.
Prachtig voorbeeld van
fabriek tot woonunit
in Gronau.***

Incunabel. Voorwoord.

Het volgende artikel dat wij ontvingen van Guus Goorhuis gaat over een bijzonder onderwerp. Het woord 'incunabel' zult u ongetwijfeld niet regelmatig lezen of gebruiken, tenzij u een liefhebber / verzamelaar bent van zeldzame antieke boeken. Wat is een incunabel, ook genaamd wiegendruk? Het woord stamt uit het Latijnse '*incunabula*' dat 'windsels om een baby mee in te bakeren' betekent. **Wiegendruk** is de vertaling daarvan. Dus een boek of geschrift uit de babytijd / beginperiode van de boekdrukkunst in Europa (ca. 1450 tot 1500) wordt zo genoemd. Het werk is gezet in losse, steeds opnieuw te gebruiken letters, maar de lettertypes zijn nog steeds in gotisch schrift. Kenmerkend voor de incunabelperiode is bovendien, dat iedere drukker zijn eigen letters liet snijden en gieten. Het drukwerk heeft daardoor een sterk individueel karakter. Incunabelen zijn zeldzaam en het is dan ook heel bijzonder, dat er een exemplaar aanwezig is in het parochiearchief van de H. Maria Geboortekerk. Schrijver Guus Goorhuis was leerkracht in Losser aan de voormalige r.-k. basisschool De Marke. Ook was hij vele jaren organist en koordirigent in de St. Plechelmusbasiliek Oldenzaal. Hij schreef over diverse regionale onderwerpen en was tot oktober 2024 eindredacteur van het 'Jaarboek Twente'.

Het uitgebreide artikel over deze incunabel verschijnt in het Bentheimer Jahrbuch 2024. Dit jaarboek is te koop via <https://heimatverein-grafschaft.de/produkt/bentheimer-jahrbuch-2024/>

U kunt het ook inzien in de bibliotheek van de HKL in 't Lossers hoes, kamer 1.25. rubriek 16

De redactie.

Blad uit een Italiaanse incunabel met liturgische verzen en illustratie van een priester met miskelk.

(Bron: hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.34188)

Het boek smeekt om een deskundige restauratie, ook vanwege de relatieve zeldzaamheid van dit soort zeer oude drukken.

Guus Goorhuis

Inleiding

In het archief van de Maria Geboortekerk te Losser, bevindt zich een bijzonder boek. Het wordt bewaard in een platte opbergdoos van verkleurd blauw karton. Op het deksel ervan is een etiket geplakt waarop de naam van de auteur *Otto van Passau* en, in grotere letters, de titel *Boeck des gulden throens* gedrukt zijn. Op een soort etiketje rechts erboven is een afbeelding van de Losserse kerk te zien, met het onderschrift *Archief H.M.G. Parochie*, waaronder met ballpoint de signatuur *N.12* geschreven is. De parochie beschikt niet over gegevens waar deze doos met boek vandaan komt, of sinds wanneer die deel uitmaakt van het parochiearchief.

Incunabel parochiearchief Losser, geopend bij folio 15v en 16r, met houtsnede van de vijfde Oude of Oudste. (Foto's: auteur.)

Voor het Bentheimer Jahrbuch 2025, uitgave van de Heimatverein der Grafenschaft Bentheim, te verschijnen in november 2024, heb ik een uitvoerig en van annotatie voorzien artikel geschreven over mijn onderzoek naar dit Losserse boek. Voor de lezer van Oet Dorp en Marke Losser wil ik in deze bijdrage graag de achtergrond daarvan beschrijven.

Onderzoek naar het Plechelmuskapittel

In april 2002 was ik tijdens mijn zoektocht naar archivalia en boeken van het voormalige Plechelmuskapittel ook even op bezoek in de pastorie van de Losserse Mariageboortekerk. De pastoor, die al langer op de hoogte was van mijn naspeuringen, had me verteld dat zijn parochie over een heel oud boek beschikte dat zelfs al eens bekeken was door een medewerker van Museum Catharijneconvent Utrecht. Zij had bij die gelegenheid aangegeven dat het museum wel belangstelling had om het boek van de parochie over te nemen. Maar dat was, vertelde de pastoor me, niet aan de orde, het boek bleef vanzelfsprekend in Losser.

Ik fotografeerde delen van het boek en besprak deze met Loes Kuipers, conservator Oude Drukken van de Universiteit Utrecht, waar ik destijds onderzoek deed op de afdeling Bijzondere Collecties aan de Wittevrouwenstraat. Zij was zeer verrast te vernemen over het bestaan van dit exemplaar van *Boeck des gulden throens*, dat een incunabel of wiegendruk is, en gedrukt is in het jaar 1480 te Utrecht. Ze wilde deze zeldzame vroege druk, waarvan in ons land slechts vijf exemplaren bewaard zijn gebleven, graag zelf bekijken. Later in datzelfde jaar bezocht ik samen met Bennie Bevers, destijds lid van het parochiebestuur, opnieuw Loes Kuipers op de afdeling Bijzondere Collecties, dit keer om haar het boek in kwestie te laten zien.

..een pareltje van laatmiddeleeuwse regionale cultuur..

Ze voorzag me van literatuur over dit boek, ook overhandigde ze ons een doos, gemaakt van zuurvrij karton, om het boek in te bewaren. Tot slot adviseerde ze het parochiebestuur om een passende bestemming voor dit bijzondere boek te overwegen.

Afkomstig uit Glaan, Frenswegen of Oldenzaal?

Het werd al snel duidelijk dat deze incunabel ooit bezit moet zijn geweest van een middeleeuwse kloostergemeenschap of van kapittelheren. Maar van wie? Dat was onbekend. Voor ons boek 'Plechelmus', dat in 2005 zou verschijnen ter gelegenheid van het 1050-jarig jubileum van de Oldenzaalse Plechelmusparochie, schreef ik iets over de resultaten van mijn onderzoek

naar dit intrigerende Losserse boek. Daar bleef het bij, hoewel ik me voornam er ooit toch eens nader onderzoek naar te doen. Elk onderzoek kent zijn 'losse eindjes' en dit was er een van.

Tijdens de coronaperiode kreeg ik wat meer tijd om 'losse eindjes' van eerder onderzoek eens weer op te zoeken om te bekijken of er een 'nieuw touwtje' aan vast te knopen zou zijn: nieuw onderzoek dus. Over de Losserse incunabel had ik destijds al geschreven dat deze afkomstig zou kunnen zijn geweest van een geestelijke instelling in de buurt van Losser: klooster Mariavlucht te Glaan, klooster Frenswegen bij Nordhorn, of het Plechelmuskapittel te Oldenzaal. Deze instellingen waren echter al lang geleden opgeheven en hun bezittingen, inclusief archief en bibliotheek, verspreid geraakt of verdwenen. Waar te beginnen dus?

Het boek: incompleet en zwaar beschadigd

Het boek zelf is uiteraard het begin, want het zou misschien aanwijzingen kunnen bevatten die naar de oorspronkelijke (of een latere) eigenaar en gebruiker kunnen leiden. Zo noteerde men vaak direct vooraan in een boek de naam van de instelling of persoon die eigenaar en gebruiker was. Maar het grootste probleem van deze incunabel heb ik nog niet genoemd: het boek is incompleet en is er ook verder zeer slecht aan toe. Van de band, die bestond uit houten, met leer overtrokken platten, is alleen een smal stuk leer uit het midden van de rug overgebleven. De vijf bindriemen waarop de in totaal 25 katernen genaaid waren, zijn nog wel bewaard, zij het dat de uiteinden ervan bij het verwijderen van de platten werden afgesneden.

De rug met de vijf bindriemen van het zwaar beschadigde boek.

Van het oorspronkelijke boekblok, dat 202 bladen telde, ontbreken het eerste en tweede katern, in totaal twaalf bladen of folia. Van het laatste blad

van katern 25 zijn enkel kleine restjes bewaard, en het daaropvolgende laatste katern is volledig weg. Deze schade is hoogstwaarschijnlijk veroorzaakt door moedwillig vandalisme en schijnbare achteloosheid die het restant van de oude druk jarenlang in een verloren hoek ondergaan lijkt te hebben. De grauw verkleurde bundel van 177 bewaard gebleven bladen – met vochtplekken, beschadigde randen en scheuren en naar binnen toe gekrulde en vervuilde hoeken, bijeengehouden door de oorspronkelijke vijf bindingen – biedt een troosteloze aanblik. Het boek smeekt om een deskundige restauratie, ook vanwege de relatieve zeldzaamheid van dit soort zeer oude drukken. Van dezelfde druk worden wereldwijd nog 28 exemplaren in openbaar bezit bewaard, het Losserse exemplaar is dus de negenentwintigste in deze reeks.

Inschrijvingen

'Engelina' en 'Johanna Roterink' en het jaartal '1849': dat zijn losse krabbels, zomaar ergens in het boek genoteerd, evenals 'Zondag na Zuntemeten'. Daarnaast een aantal korte, oudere notities die mogelijk wijzen op een gebruiker van het boek in vroeger eeuwen. Dat zijn de enige aanwijzingen die het boek zelf ons geeft over personen die het ooit in handen hebben (kunnen) gehad. Er is geen enkele notitie die ons rechtstreeks wijst op bijvoorbeeld Mariavlucht op de Glan, Mariënwolde te Frenswegen of het St.

Toegang tot het door een gracht omgeven perceel van voormalig klooster Glane, voorjaar 2003, toen het complex nog eigendom was van de familie Wilderink.

Onde ick tiende ou
de u mynnende lye
le wel gheleeren hoe
leer goet ende nut
te ende nootcrustich dattet is

Houtsneede van de tiende Oudste en 'mynnende siel', met bijbehorende openingstekst, folio 40 v.

Plechelmuskapittel te Oldenzaal. Dan is onderzoek naar de ‘doelgroep’ van dit boek, dus naar de geschiedenis van de hiervoor genoemde instellingen, de noodzakelijke volgende stap.

De auteur en zijn doel: geestelijke vorming

De Franciscaan Otto von Passau voltooide in 1386 zijn manuscript *Die xxiiij Alten oder der goldene Thron*. De Vierentwintig Ouden of Oudsten worden in het boek Openbaring van Johannes genoemd (4,4): gekleed in witte gewaden, met gouden kronen op het hoofd, zittend op vierentwintig tronen rondom de troon van God. Vanwege die nabijheid werd hun een bemiddelingsrol tussen God en de mens toegedacht. In elk van de 24 hoofdstukken spreekt een van de Ouden een *mynnende siel* toe, door even zovele houtsnedden fraai in beeld gebracht. Door middel van deze stijlfiguur belicht Otto aspecten van het religieuze leven, bedoeld om die ziel (van kloosterling of kannik) te vormen en te verheffen.

De instellingen

Over het in Losser zeer bekende klooster Mariavlucht op de Gleen zijn naast een kleine monografie uit 1983 vooral oudere artikelen bekend, uit de periode 1887-1975. Toch is veel nog onbekend over de geschiedenis van deze kleine gemeenschap, vooral als je op zoek gaat naar de opheffing ervan, begin negentiende eeuw. Dat moment was met name voor het voortbestaan van de kloosterbibliotheek van cruciale betekenis. Een Münsterse scriptie uit 1971 bleek de bronnen te behandelen die voor het onderzoek van groot belang waren.

Klooster Marienwolde in Frenswegen bij Nordhorn beschikte van eind 14^e tot begin 19^e eeuw over een van de belangrijkste kloosterbibliotheeken van Noordwest Duitsland. Deze gemeenschap

Klooster Frenswegen, mrt. 2024

maakte deel uit van de grensoverschrijdende spirituele beweging van de Moderne Devotie met als grondlegger de in 1340 in Deventer geboren Geert Grote. Veel studies – monografieën en artikelen - beschrijven de geschiedenis van dit ooit zo invloedrijke klooster, ook de lotgevallen van de bibliotheek. Over mogelijk bewaard gebleven restanten van het archief, de bibliotheek en de liturgische boeken van het Plechelmuskapittel te Oldenzaal (954-1626) was tot het verschijnen van het boek ‘Plechelmus. Zijn kerk, liturgie en kapittel te Oldenzaal’ (Zutphen, 2005) nauwelijks iets bekend. Bij mijn onderzoek bleek de 19^e-eeuwse Twentse pastoor Jan Geerdink de ultieme gids bij het opsporen van een aantal unieke handschriften van dit kapittel.

Puzzel

De ingrediënten van het onderzoeks-menu van de Losserse incunabel heb ik nu benoemd. In het artikel in het Bentheimer Jahrbuch 2025 beschrijf ik zo gedetailleerd mogelijk het vervolg, waarbij alle van toepassing zijnde bronnen worden besproken en gekwalificeerd. De lezer kan als het ware meekijken bij het onderzoek en dat was ook mijn bedoeling. Zowel over Frenswegen, Gleen als het Plechelmuskapittel konden zeer interessante gegevens opgespoord en met elkaar gecombineerd worden. Maar mijn conclusie – dat ik geen absolute zekerheid heb kunnen verkrijgen over de oorspronkelijke bezitter en gebruiker(s) van dit boek uit 1480, maar wel een onderbouwde voorkeur heb voor Frenswegen – hoeft niet per se gedeeld te worden door die lezer.

Twaalfde-eeuwse noordzijde van de St. Plechelmusbasiliek, in de dertiende eeuw voltooid met de aanbouw van de toren.

Middeleeuwse pracht

Bij al die onzekerheden hebben we gelukkig altijd nog de incunabel zelf, inmiddels bijna vijf en een halve eeuw oud en waarvan toch nog achttien van de vierentwintig houtsneden bewaard zijn gebleven. Ondanks het feit dat lang al die afbeeldingen niet zo zorgvuldig met de hand zijn ingekleurd als je misschien zou verwachten, zijn het naar mijn mening toch juweeltjes van middeleeuwse pracht. En ook anno 2024 ben ik het eens met het advies dat conservator Oude Drukken van de Universiteit Utrecht Loes Kuipers destijds, in 2002, aan het toenmalige parochiebestuur gaf om een passende bestemming ervan te overwegen. En als daaruit zelfs een restauratie zou kunnen voortvloeien, dan zouden we daarna een pareltje van laatmiddeleeuwse regionale cultuur opnieuw kunnen bewonderen en koesteren.

Houtsnede van de zestiende Oudste, met opening
hoofdstuk, folio 110 r.

Op basis van de historie...

met het oog op de toekomst

Huis & Hypotheek

Familie & Relatie

Bedrijf & Beroep

Agrarisch

Langenkamp 9 - Losser - 053 538 3777 - www.poppinghaus.nl

De kist van papa

*Zoektocht naar een levensreis in de twintigste eeuw
langs een tuchthuis in nazi-Duitsland en de gevangenis
in Veenhuizen*

Paulien Rijnhout-Steggink

Vooraf

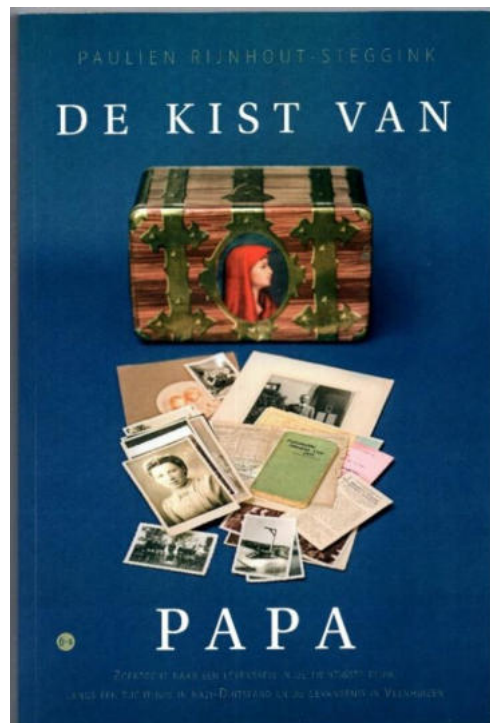
Het begon met een blikken trommel vol brieven en briefjes, fotootjes, kleine en grote documenten. 'De kist van papa', voor ons, dat wil zeggen voor mijn broer, mijn zus en mij, jarenlang verboden terrein. Het bleek een ongeordend archief van een zorgvuldig verzwegen verleden. Pas na het overlijden van albei onze ouders, mijn vader al in 1976, mijn moeder in 2011, konden we de trommel openen en kennismaken van de inhoud. Die schatkist vol onbekende gegevens nodigde mij uit het spoor te gaan volgen van hun veelbewogen leven. De Tweede Wereldoorlog speelde daarin een grote rol, evenals de fluwelen knoet van de katholieke kerk. De inzichten die dat spoor opleverde, verklaarden veel, gaven in ieder geval een gedeeltelijk antwoord op de vragen waarmee wij als kinderen al jarenlang rondliepen.

Afkomst

Het begint allemaal in de gemeente Losser. Mijn vader, [Joop Steggink](#), wordt op 8 november 1918 geboren in Overdinkel als oudste zoon van [H.J. \(Jehan\) Steggink](#) en [J.H. \(Anna\) Steggink-Vos](#). Joop heeft twee jongere broers, Harry en Gerard.

Mijn moeder, [Paula Boerrigter](#), is de vijfde van in totaal acht kinderen van J.A. (Johan) Boerrigter en M.A. (Mies) Boerrigter-Harremeijer. Ze wordt geboren in Glane op 29 december 1921.

Vader Steggink is stichter en tot zijn pensionering in 1944 hoofd van de Gerardus Majellaschool in datzelfde Overdinkel.

De Boerrigters zijn succesvolle ondernemers en hebben een kruideniersbedrijf en een café in Glane en een textielwinkel en een zaak in kachels, meubelen en andere huisraad in Losser. Bovendien laten ze een aantal huizen bouwen in Glane, aan de Hogeveldweg en de Glanerbeekweg.

J.A. Boerrigter in Glane. Destijds tegenover het voormalige station.

Joop

Joop komt uit een streng katholiek milieu. Zijn ouders zijn in- en in-vroom. Het is dan ook niet verwonderlijk dat ze ernaar streven hun oudste zoon priester te laten worden. Als hij nog maar net elf jaar is vertrekt Joop naar het seminarie. Grotendeels afgeschermd van de maatschappij en zeker van thuis brengt hij daar eenzame jaren door. Joop houdt het niet vol, hij heeft twijfels en heeft ook de moed om daarvoor uit te komen. Maar van opgeven kan geen sprake zijn, want dat betekent reputatieschade in het dorp, voor hemzelf, maar zeker ook voor zijn ouders, de katholieke bovenmeester en zijn uiterst vrome vrouw. Er volgt een laatste poging om het tij te keren: Joop wordt ingeschreven op het Bernarduscollege in Pey-Echt bij Roermond, het gymnasium van de abdij Lilbosch van de cisterciënzer orde, de trappisten.

Het eerste document dat ik in 'de kist van papa' vind, is een almanakje uit die tijd, 1937-1938, vol met fotootjes en aantekeningen. De tijd in Lilbosch is minder eenzaam voor Joop, maar ook hier vindt hij zijn doel niet: hij wordt

geen cisterciënzer monnik. Door middel van het almanakje en een bezoek aan de nog steeds bestaande abdij kom ik meer te weten over Joop: vanuit Limburg vertrekt hij naar Utrecht voor een stoomcursus gymnasium bèta. Hij wil arts worden en daarvoor is een vooropleiding gymnasium alfa op een kerkelijk instituut niet adequaat. Helaas blijft alles steken in de goede bedoelingen: Joop krijgt onvoldoende tijd om de gaten in zijn kennis van de exacte vakken op te vullen. Hij slaagt er niet in binnen de beschikbare tijd zijn diploma te halen.

Thuis heeft zich inmiddels ook het een en ander afgespeeld: zijn jongste broer Gerard is ook naar het seminarie vertrokken en zoon Harry volgt een opleiding tot onderwijzer op de kweekschool in Hilversum. Jehan Steggink kan de studiekosten van zijn zonen alleen opbrengen door overdag én 's avonds les te geven. En met name de avondlessen op de landbouwschool in Denekamp vallen hem zwaar, nu hij boven de zestig is en vroegoud. Joop komt in de gelegenheid een gedeelte van de lasten op zich te nemen. Vanaf de zomer van 1939 werkt hij op het nieuw opgerichte distributiekantoor in Losser. Daar leert hij omstreeks 1941 Paula kennen, Paula is 'zetbaas' op Boerrigters textielwinkel in Losser en komt de textielbonnen bij Joop afleveren. Een vrouw uit een warm gezin, de warmte die hij zo heeft gemist.

Paula

Paula komt uit een volstrekt ander milieu dan Joop. Paula's ouders, Johan en Mies Boerrigter, zijn ook goed katholiek, maar op een voor die tijd tamelijk liberale manier. Niet helemaal vrijzinnig, maar wel 'losser', minder streng. In het grote huis in Glane woont een kinderrijk gezin met plezier in het leven, in behoorlijke welstand en met succes in zaken. De kinderen worden opgeleid om in het bedrijf te werken. De jongens gaan naar kostschool, de meisjes moeten het, tot verdriet van

Paula, doen met huishoudonderwijs bij de nonnen. Paula heeft een vreugdevolle jeugd, materieel ontbreekt het haar aan niets, maar de wereld van kopen en verkopen ligt haar niet. In één opzicht komt ze naar haar gevoel wél te kort: ze krijgt niet de kans de opleiding te volgen die ze zo graag wil. Als ze in 1941 Joop Steggink ontmoet ziet ze een perspectief: hij heeft zo veel meer kennis dan zij en geruime tijd over de grens van Twente gekeken. De wereld is groter dan tussen Dinkel en Regge.

Oorlog

Het tweede bijzondere document dat ik in 'de kist van papa' tegenkom, is een vodje papier waarvan ik de herkomst niet direct kan duiden.

A.E.F.D.P. REGISTRATION RECORD staat erop en Joops naam. Ik heb geen idee wat het is. Google geeft antwoord: *Allied Expeditionary Force Displaced Person Registration Record*, vrij vertaald Joops registratie als ontheemd persoon door de geallieerde strijdkrachten direct na de bevrijding in 1945.

A.E.F. D.P. REGISTRATION RECORD																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																											
(1) REGISTRATION No. 6 1 2 0 1 8 4 8						Original ☒ Duplicate ☐						For ending purposes A. B. C. D. E. F. G. H. I. J.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																															
Steggink Johan M. ☒ Single ☒ Married ☐				F. ☐ Widowed ☐ Divorced ☐				Netherlands																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
(2) Family Name				Other Given Names				(3) Sex				(4) Marital Status				(5) Claimed Nationality																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																											
Losser				Johan				M.				Single				Netherlands																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																											
(6) Birthdate				Birthplace				Province				Country				(7) Religion (Optional)				(8) Number of Accompanying Family Members:																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																							
0-11-10				Losser				Netherlands				R. Kath.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																															
(9) Number of Dependents:												(10) Full Name of Father												(11) Full Maiden Name of Mother																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
												Losser Overysel Nedel.												Losser Over. Nedel.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
(12) DESIRED DESTINATION												(13) LAST PERMANENT RESIDENCE OR RESIDENCE JANUARY 1, 1938.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																															
Overysel												Over. Nedel.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																															
City or Village												Province												Country																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
Overysel												Over.												Nedel.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
(14) Social Trade, Occupation or Profession												(15) Performed in What Kind of Establishment												(16) Other Trades or Occupations																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
																								Strafgevangene Siegburg																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
b. Languages Spoken in Order of Fluency												c. (18) Do You Claim to be a Prisoner of War?												(19) Amount and Kind of Currency in your Possession																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
												☒												24/44																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
(20) Signature of Registrant:												(21) Signature of Registrar:												Date:																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
P. C. Stegink												B												24/44																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
(22) Destination or Reception Center:												Name or Number												City or Village												Province												Country																																																																																																																																																																																																																																																																																																											
O. C. Stegink																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																											
Code Issue												1												2												3												4												5												6												7												8												9												10												11												12												13												14												15												16												17												18												19												20												21												22												23												24												25												26												27												28											
(24) REMARKS																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																											
																																				naar Losser																																																																																																																																																																																																																																																																																																																							
																																				26-8-45																																																																																																																																																																																																																																																																																																																							

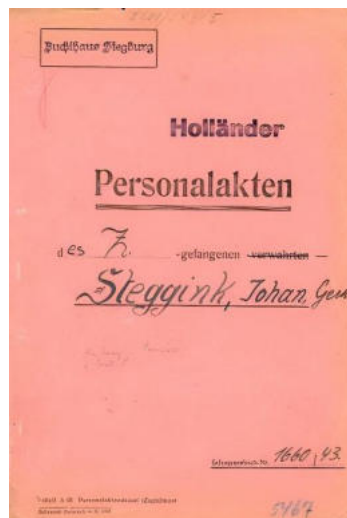
Volgens het document heeft Joop gevangen gezeten in [Siegburg](#), een plaats tussen Keulen en Bonn, met een beruchte nazi-gevangenis. Omdat ik er zo weinig van weet, besluit ik het [NIOD](#) aan te schrijven, het Nederlands Instituut voor Oorlogs- Holocaust- en Genocidestudies. Kunt u mij iets meer vertellen over Siegburg?

Enige dagen later krijg ik antwoord. Tot mijn verbijstering blijkt zich een dossier van mijn vader in het archief¹² van het NIOD te bevinden. Meer dan zeventig jaar na de oorlog ben ik waarschijnlijk de eerste die het inziet. Ik kom te weten dat hij in augustus 1943 opgepakt is en begin 1944 veroordeeld wegens 'Kriegswirtschaftsverbrechen'. Hij heeft ten bate van de vele onderduikers die in Twente zitten, bonkaarten en inlegvellen 'weggeschreven', iets wat vaker op distributiekantoren voorkomt.

In Siegburg maakt hij een verschrikkelijke tijd door. Loodzware arbeid, honger, smerigheid en een vlektyfusepidemie. Joop heeft houvast aan een foto van zijn Paula. Uit de aantekeningen op de achterkant valt op te maken dat hij de foto bij zich heeft gehad en heeft gekoesterd.

Na de bevrijding komt hij in het opvangcentrum in Heerlen terecht, waar hij het documentje ontvangt dat ik, evenals de foto, in de kist heb aangetroffen.

In juni 1945 komt hij na enige omzwervingen weer in Overdinkel aan. Officieel wordt hij met eerherstel ontvangen en aangesteld als ambtenaar op de gemeentesecretarie, officieus blijft er een zweem van wantrouwen hangen. Was hij toch niet een ordinaire bonkaartensjacheraar, zoals zijn veroordeling heeft willen doen geloven?

Ook Paula ontkomt niet aan oorlogsleed. Op 15 februari 1945 laten geallieerde bommenwerpers hun projectielen te vroeg vallen¹³. De in Gronau gelegerde Duitse troepen zijn het doelwit, maar de bommen vallen op Glane, eentje komt er terecht in de achtertuin van Boerrigter. Paula's broer **Bernard** is een van de drie dodelijke slachtoffers. Met haar vader en Bernards hond Rex brengt Paula, lopend achter de platte kar, haar broer van Glane naar het mortuarium bij het Bernardusgesticht in Losser.

De eens zo levenslustige en vrolijke familie is in rouw gedompeld als de oorlog ten einde komt.

Twee gewone Losserse mensen, voorgoed getekend door de oorlog.

Amsterdam

Joop en Paula trouwen na de oorlog, in 1948. Al eerder in 1947 heeft Joop ontslag genomen bij de gemeente Losser. Hij heeft ambitie, wil naar de grote stad, in ieder geval weg uit Losser, waar hij zich allang niet meer thuis voelt.

¹² [Steggink, Johan Gerad ; Dossiernummer 1660/43 kamp Siegburg, datum 1944](#)

¹³ [HKL ODenM wiki – Bombardement aan de Glane](#)

Hij aanvaardt een functie bij de nieuw opgerichte Ziekenfondsraad in Amsterdam. Met veel moeite slaagt hij erin woonruimte te vinden in de Amsterdamse Rivierenbuurt.

Na hun huwelijk gaat Paula met Joop mee; als enige van haar familie verlaat ze Twente. Ze maakt een nieuwe start en wil, net als Joop, achter zich laten wat er zich tijdens de oorlog heeft afgespeeld.

Aanvankelijk lukt dat ook. In Amsterdam is van alles te beleven. Het grote-stadsleven is boeiend en ze geven zich er naar hartenlust aan over. Theater, bioscoop, jazzclub, Ajax, Artis, Bijenkorf, Albert Cuijp, alles is spannend,

Via de documenten die ik erin vind, kan ik me een voorstelling maken van de zorgvuldig verborgen gehouden episoden uit het leven van mijn vader en moeder.

overall reuring en deining en ze kunnen zich best veel permitteren, want ze hebben een royaal inkomen. Toch vertoont hun idylle al gauw de eerste scheurtjes. Joop krijgt last van de herinneringen aan de verschrikkelijke tijd in Siegburg. Die zijn soms groter dan hij aankan, zwaarder dan hij kan verdragen. En dan helpt een glas jenever om die last lichter te maken. Steeds vaker komt het voor dat hij op weg naar huis de afslag neemt naar het café, verlichting zoekt aan de toeg bij een glaasje jonge jenever. Kortom: Joop ontwikkelt een groot drankprobleem.

Paula heeft het uitermate lastig. Niet alleen met Joop, maar ook met zichzelf. Ze heeft zichzelf overschat bij het aangaan van het avontuur van de grote stad. Ze is gewend aan ruimte om zich heen, ze is opgegroeid in het grote huis aan de Dinkel, met de riante tuin en de boomgaard. Ze kan maar moeilijk wennen aan het beperkte appartement zonder balkon. De rustige, nuchtere Twentenaren zijn zo anders dan de snelle, snedige Amsterdammers die het trappenhuis bevolken. De luidruchtige Amsterdamse gein steekt zo schril af tegen de onderkoelde Twentse humor. Soms is ze ziek van heimwee. Dan neemt ze, met instemming van Joop, de trein naar Enschede en de bus naar Glane. Even terug naar huis.

En zo raakt langzamerhand het hek van de dam. Joop draait totaal door en raakt helemaal het spoor bijster. Hij heeft zichzelf niet meer onder controle. In het voorjaar van 1951 gaat in huize Boerrigter de telefoon. Paula is met haar jonge zoontje in Glane. De Amsterdamse politie: Joop heeft fraude gepleegd bij de Ziekenfondsraad. Onder zijn verantwoordelijkheid is administratief gerommeld en zijn tegoeden 'weggeschreven'. De procedure vertoont overeenkomst met die van uit de oorlog, op het distributiekantoor. Joop wordt ontslagen en veroordeeld tot een gevangenisstraf van tweeën-half jaar.

Veenhuizen

De straf moet hij ondergaan in het [gevangenisdorp Veenhuizen](#). En eveneens van die periode vind ik documentatie in 'de kist van papa'. Joop blijft zijn leven lang een goed katholiek man, alhoewel minder vroom dan zijn ouders. In Veenhuizen heeft hij volop contact met een katholieke priester, de kapelaan van de [Sint-Hiëronymus-Aemilianuskerk](#). Deze schrijft een brief aan Joops voormalige baas bij de Ziekenfondsraad met het verzoek een goed woordje voor hem te doen om strafvermindering te krijgen. De kapelaan noemt Joop in zijn brief 'geen crimineel van huis uit' en zelfs 'een man van karakter'. Een mooie kwalificatie, maar misschien iets te veel van het goede, kan ik niet nalaten te denken wanneer ik de brief lees.

Na twee jaar komt Joop vrij. Er volgt een bescheiden nieuw begin, langzamerhand gaat het weer bergopwaarts.

Scheiding

Totdat zich opnieuw een debacle voordoet. Het zijn sterke benen die de weelde kunnen dragen en Joop staat met knikkende knieën in het leven. Een tweede geval van fraude, opnieuw volgens het patroon van de bonkaarten-affaire in de oorlog. Paula is totaal kapot en wil niet verder met Joop.

In 1958 is dat schokkend in katholieke kringen, maar toch vertrekt Paula met haar inmiddels drie kinderen uit Amsterdam. Haar oudste twee kinderen worden bij een zus en een broer ondergebracht en zichzelf en haar jongste kind, nog een baby, vinden onderdak bij een tweede zus.

Er volgt een hartverscheurende echtscheidingsprocedure. Ook daarvan vind ik documentatie in de trommel. Officiële stukken en een dik pak correspondentie vol verwijten, smeekbeden en gekissebis over geld. En ook, tot mijn ontsteltenis, een brief van Joops jongste broer, inmiddels priester geworden, die Paula onder dreiging van excommunicatie sommeert de aanvraag tot echtscheiding in te trekken. Hij is tweeëndertig, vijf jaar jonger dan Paula, maar met het hemelse gelijk aan zijn kant. In ons huidige tijdsgewricht bijna onmogelijk om serieus te nemen, in 1958 zwaarwegend genoeg: de scheiding wordt op last van de katholieke kerk beperkt tot 'van tafel en bed'. En er moet onder toezien van het katholiek maatschappelijk werk worden gewerkt aan een verzoeningspoging die uiteindelijk leidt tot hereniging van het gezin. Die komt er uiteindelijk ook, maar de hele gang van zaken duurt wel meer dan vier jaar.

Hereniging

In 1962 wonen we weer allemaal onder één dak. En dat is op zijn zachtst gezegd wennen. Wij kinderen hebben onze vader ruim vier jaar niet gezien, ook onderling zijn wij onze band kwijtgeraakt en nu is alles zogenaamd weer 'gewoon'. In een klein huis in Bilthoven, want Paula heeft als voorwaarde

gesteld dat ze niet meer in Amsterdam hoeft te wonen. Van een huis een thuis maken is een opgave, voor ons is het een hels karwei.

Met de wetenschap van nu kun je je afvragen of er geen psychische of psychologische begeleiding geweest is. Het antwoord is simpel: nauwelijks. Veel oorlogsslachtoffers ontwikkelen problemen. Drankzucht is daar een van, gebrek aan realiteitszin volgt dan bijna vanzelf. Pas na 1960 krijgt Joop de erkenning dat hij weleens psychisch geschonden zou kunnen zijn door wat hij heeft meegemaakt. In het Wilhelminagasthuis in Amsterdam krijgt hij begeleiding. Die staat nog in de kinderschoenen en behelst niet veel meer dan een luisterend oor en een flinke dosis kalmerende middelen.

Over het 'gat' van vier jaar wordt in ons gezin niet gesproken. De schande van Joops twee naoorlogse misgrepen schuurt te hard. Wij leven als gezin een 'klein' leven, onder de klem van fatsoen en roomse regels. Pas na verloop van tijd, als er al een hele tijd niets meer fout gaat, wordt het leven makkelijker en misschien ook wel wat aangenamer.

Tot slot

Joop overlijdt in 1976, hij is pas zevenenvijftig. Paula mist hem meer dan ze ooit had gedacht. Ze blijft met respect over hem spreken, haar leven lang. Ze wil blijven denken aan de goede tijden die ze ook met hem heeft gehad. Aan het venster op een grotere wereld dat hij haar ooit bood. Wanneer ze op 89-jarige leeftijd overlijdt, staat Joops foto nog steeds op een prominente plaats in haar kamer.

Na Paula's dood wordt voor ons 'de kist van papa' toegankelijk. Via de documenten die ik erin vind, kan ik me een voorstelling maken van de zorgvuldig verborgen gehouden episoden uit het leven van mijn vader en moeder. Het is een hartverscheurend verhaal, doordrenkt met veel onbegrip en gebrek aan psychische begeleiding. Het begint met goede wil, maar onmacht voert dikwijls de boventoon.

Ik besluit het verhaal op te schrijven om door te geven aan de generaties die na ons komen. Het verhaal van een gewone jongen uit Overdinkel en een gewoon meisje uit Glane. Want ook gewone mensen schrijven geschiedenis.

Paulien Rijnhout-Steggink, De kist van papa. Zoektocht naar een levensreis in de twintigste eeuw langs een tuchthuis in nazi-Duitsland en de gevangenis in Veenhuizen. Uitgeverij Boekscout – Soest, 2024. € 21,99

Dokter L. de Bruijn, huisarts in Losser

Dokter kun je effen bie de koo kom'n? Nou nee, bi de vrouw wik wel kom'n!....

Georg van Slageren

Inleiding

In februari van het jaar 1925 meldde zich in het Losserse gemeentehuis een pas afgestudeerde arts om, zoals de wet dat toen voorschreef, zijn artsenbul te tonen aan [burgemeester Van Helvoort](#).

Deze toen 25-jarige arts was [Leo de Bruijn](#) die in overleg met de al in Losser gevestigde huisarts G.J. Frederiks, een praktijk wilde beginnen.

In maart vestigde dokter De Bruijn zich in een kamertje van het toenmalige bejaardentehuis, het St. Bernardusgesticht. Een halve eeuw praktijk lag voor hem, vijftig jaren waarin de wereld een heel ander aanzien zou krijgen als gevolg van toen nog ongedachte technische uitvindingen, zeker ook op het gebied van de geneeskunde.

Aan die vestiging als arts ging een fascinerende tijd vooraf waarvan zijn kinderen bij zijn honderdste geboortedag verslag hebben gedaan. Zij noemen de opkomst van de stoommachine, de fiets, de elektriciteit, de auto en ze schrijven over de kleuterschool bij de nonnen, de lagere school, de HBS (dat alles in Enschede) en als bekroning studeren in Amsterdam. Dat laatste dan pas nadat hij eerst nog met succes staatsexamen klassieke talen had gedaan. Ferdinand de Bruijn, de vader van Leo, was mede-eigenaar van Machinefabriek de Bruijn aan de Oldenzaalsestraat in Enschede, waar nu (nog) Polaroid is gevestigd. Vader was én een belangrijke man in die stad, commandant van de Schutters én actief in het brandspuitwezen.

Leo, geboren op 8 maart 1899, kwam op het idee om dokter te worden toen hij aan het eind van de middelbare school tyfus kreeg en maandenlang in quarantaine lag in een barak achter het ziekenhuis in Enschede. Een verpleegster gaf hem haar boeken omdat hij zich zo verveelde...

Naar Losser

Na het afstuderen op zijn 25ste besloot Leo zich te vestigen in Losser. Daar was al wel dokter Frederiks (de 'Pil') actief, maar een katholieke dokter ontbrak. Hij ging wonen in Hotel Smit.

Dat wonen bij Smit duurde langer dan voorzien, want hoe kom je aan een vrouw? Na jaren van stevig sparen kocht Leo een mooi stuk grond van De Wigger uit Lonneker. De grond lag buiten het dorp en kreeg het nummer M(arke) 168B. Nu Gronausestraat 72.

BENDY.
adviseurs en bekleeders van
vloeren, wanden en ramen

T - 053 538 1598

RESTAURANT
DIJK 59

RESTAURANT | FEESTEN & PARTIJEN | EVENTS
DIJK59.NL

BEELD & GELUID - WASSEN - KOELING - INBOUW - ETC.
OOK VOOR AL UW REPARATIES, SNEL EN VAKKUNDIG
ZONDER VOORRIJKOSTEN!

Tel: 053 4310022
Oudezandstraat 101
7511 DZ - Enschede
info@brilmanelektro.nl
electroworld.nl

Tel: 053 5381033
Kerkstraat 18
7501 AD - Losser
losser@brilmanelektro.nl

Mooi voor elkaar

Sfeermaker
COMPANY INTERIEURBOUW

KEUKENS | WANDKASTEN | INLOOPKASTEN | BALIES | BARREN

NIJVERHEIDSTRAAT 10A | 7581 PV LOSSER
T +31 0046 51 323 773 | WWW.SFEERMAKERCOMPANY.NL

Lossers Voetcomfort

Schoenreparatie
Pedicure
Podotherapie
Orthopedie
Wandelschoenen

Raadhuisstraat 20, 7581AA Losser
053 538 1290
Wij hebben altijd de koffie voor u klaar staan!

PLUS
van Haaren
Overdinkel

Openingstijden: Ma-Za 8.00-20.00 Zo 10.00-18.00

Aannemer Scholten bouwde er in 1934, naar ontwerp van de bekende Enschedese [architect Johannes Sluimer](#), een fraaie villa.

Gronausestraat 72

Trouwfoto 21 januari 1936
(foto familiearchief).

Toen het huis er stond was er nog steeds geen geschikte vrouw gevonden maar ging Leo er wel wonen. Om beurten samen met één van zijn twee ongetrouwde zusters.

Leo was de koning te rijk toen hij zijn zussen in kon ruilen voor de 'ware', een Belgische afkomstig uit Munsterbilzen in Belgisch Limburg. [Magda Spaas](#) was geboren in 1911, dus 12 jaar jonger dan Leo.

Toen hij haar voor het eerst ontmoette vond hij haar nog te jong. Vier jaar later was het wel raak. Na zes maanden verkering en elkaar twee keer een week te hebben gezien zijn ze op 21 januari 1936 getrouwd. En ze hebben er nooit spijt van gekregen!

Magda maakte het voor Leo mogelijk zijn grote praktijk zo goed mogelijk uit te oefenen. Zij was zijn apothekeresse en administratrice, maar bovenal de belangrijkste persoon in zijn leven. Magda en Leo kregen acht kinderen.

Behalve huisarts werd de dokter ook nog (reserve) officier van gezondheid, getuige deze foto van de kapitein De Bruijn uit 1934 (foto familiearchief).

De gemeente Losser telde in 1925 ongeveer 16.000 inwoners voornamelijk bestaande uit textielarbeiders, kleine boeren en een handjevol middenstanders. Losser was geen welvend dorp, maar er was ruimte genoeg voor een huisarts die een groot werkterrein prefereerde boven een gezapig leven. De huisvesting van de ingezetenen was matig tot slecht terwijl, aldus dokter De Bruijn in Dagblad Tubantia in 1975, de hygiënische toestanden ook niet om over naar huis te schrijven waren.

Het grootste deel van de Lossernaren had moeite het hoofd boven water te houden. Over water gesproken: er was in 1925 in Losser nog geen waterleiding en dus gold nog altijd het advies van dokter Frederiks om kinderen maar bier te drinken te geven i.p.v. water (uit een put).

Huisarts in Losser

‘En daar stond je dan als pas beginnend arts’, vertelt dokter De Bruijn aan de krant, ‘zo goed als aan je lot overgelaten en met de gebrekkige middelen van die tijd om ziekten en epidemieën te lijf te gaan. En al die mensen verwachtten van je, dat je als arts op haast elk terrein raad kon geven want in 1925 was je niet alleen medicus, maar ook psycholoog, maatschappelijk werker en bemiddelaar in huiselijke en andere twisten’.

Vijftig jaar huisarts en dan ook nog in dezelfde plaats is toch wel uniek. ‘Als je het geluk hebt dat te mogen beleven dan kun je met je herinneringen een compleet boekwerk vullen, zowel op medisch als op maatschappelijk gebied’,

aldus de dokter. Helaas is dat boekwerk er nooit gekomen en daarom moeten wij het doen met wat hij aan de krant vertelde en andere wetenswaardigheden, die wij hebben gevonden in het archief dat de familie De Bruijn in 2024 aan de HKL beschikbaar stelde. Het boekje 'Herinneringen' dat zijn kinderen in 1999, ter herinnering aan zijn 100ste geboortedag hebben samengesteld is daarbij interessant, maar zoals de samenstellers zelf schrijven slechts een verzameling voorvallen, citaten en anekdotes maar heeft niet de pretentie om het levensverhaal van hun vader te zijn.

Als er één beroep is dat verweven is met het leven van de bevolking dan is het wel het beroep van plattelandshuisarts oude stijl.

Een artsenpraktijk in het Losser van 1925 leverde beslist geen rijk bestaan op. Voor een visite, overdag of 's nachts en ook op zondag werd fl. 2,50 in rekening gebracht, een spreekuurconsult kostte de patiënt fl. 2,00. Voor een

verlossing, hoelang die ook duurde, werd fl. 15,00 gerekend.

Het verblijf in een ziekenhuis was ook een stuk goedkoper dan wij tegenwoordig gewend zijn. Zie deze rekening die De Bruijn kreeg toen hij begin mei 1940 14 dagen in het ziekenhuis in Maastricht lag. Opmerkelijk is wel dat een dag verpleging in het ziekenhuis in 1940 maar twee keer zo duur was als een visite van De Bruijn in 1925.

ZIEKENHUIS CALVARIËNBERG
MAASTRICHT

De Administratie van het Ziekenhuis is tijdelijk gevestigd: **Prinsalscheweg 212** TELEFOON 5813

MAASTRICHT, den 20 april 1940.

DEBET de Heer Dr. J. P. de Bruijn
fl. 160.30
Rosen.

aan het ZIEKENHUIS CALVARIËNBERG

	Aantal dagen	Kosten per dag	Bedrag
Kosteloos			— 10
Wegens kosten van verpleging in het ziekenhuis			
van <u>hanting</u>			
van <u>30 April</u> tot <u>14 Mei</u> 19 <u>40</u>	<u>14</u>	<u>5.50</u>	<u>77.00</u>
Laatste verpleging			<u>2.75</u>
Gebruik operatiekamer			<u>10.00</u>
Verbandstoffen			<u>1.90</u>
Geneesmiddelen			<u>2.75</u>
Röntgenbehandeling			
Verschotten			<u>0.00</u>
			<u>95.30</u>

per giro 4/10

Hoe kwam de dokter eigenlijk in het ziekenhuis in Maastricht terecht?

Leo de Bruijn was tijdens de mobilisatie als kapitein-regimentsarts gelegerd in Bilthoven. Hij had de hele maand mei 1940 verlof gekregen om in zijn praktijk te gaan werken. In plaats van naar de praktijk, ging hij echter eerst met zijn vrouw Magda en twee kinderen naar haar ouders in Munsterbilzen.

Natuurlijk mocht hij niet naar het buitenland, maar - eigenwijs als Leo was - gingen ze toch naar België.

In Nijmegen bij het verwisselen van een leuke band voelt hij voor het eerst pijn in de buik. In Munsterbilzen krijgt hij opnieuw buikpijn. Hij denkt zelf aan een blindedarm, maar in Maastricht wordt hij geopereerd aan een navelbreuk. Een halfjaar later heeft hij weer dezelfde pijn. Op 'bevel' van hemzelf wordt hij nu (in Enschede) alsnog geopereerd aan de blindedarm, die op springen stond.

(Dit doet mij denken aan een verhaal dat de kinderen vertellen in hun 'Herinneringen': "De vrouw van de directeur van de melkfabriek (voorganger van de heer Kuks) kreeg een afgeketste geweerkogel in haar bil. Pa deed er niets aan, 't wondje was mooi, geen ontsteking, die kogel was wel steriel. Jaren later kreeg ze een ontsteking aan haar enkel. Pa met het mes erbij en de kogel kwam tevoorschijn...").

Op de dag dat de oorlog uitbrak (10 mei 1940) had Leo het ziekenhuis mogen verlaten, maar dat feest ging niet door. Leo heeft naar eigen zeggen in het ziekenhuis een witte jas aangetrokken en heeft daar (de Duitsers) helpen opereren. Na 18 dagen is hij met de trein teruggegaan naar Losser.

Munsterbilzen werd geëvacueerd omdat het dicht bij het strategisch belangrijke Albertkanaal lag waar geschoten en gebombardeerd werd. Magda en haar twee kinderen moesten met de rest van de familie uit Munsterbilzen naar Frankrijk vluchten. Het zou tot 7 augustus 1940 duren voordat Magda, Leo en de kinderen elkaar weer zouden zien. Magda heeft van haar omzwervingen in Frankrijk aantekening gehouden in een piep klein notitieboekje van 6 x 10 cm. Die aantekeningen zijn later uitgewerkt en uitgetypt tot een Dagboek.

Bij de lage lonen uit die tijd waren de ziektekosten voor het overgrote deel van de bevolking bijna niet te betalen. Toen De Bruijn aan zijn collega Frederiks vertelde dat hij zich ook in Losser zou gaan vestigen waarschuwde deze hem voor een dik boek vol onbetaalde rekeningen, want 'de mensen kunnen ons gewoonweg niet betalen'.

Ziekenfondsen bestonden in Losser nog niet. De grootste moeilijkheden ontstonden als een patiënt voor een spoedoperatie naar het ziekenhuis moest. De ziekenhuizen eisten een betalingsgarantie en als de patiënt die niet kon geven moest de gemeente of een kerkbestuur garant staan. Als arts moest je dan maar zorgen dat die garantie er kwam, want anders werd de patiënt niet opgenomen. Het vervoer naar Enschede, of soms Gronau, gebeurde per koets.

Enkele jaren na zijn vestiging in Losser is dokter De Bruijn met een eigen 'ziekenfondsje' begonnen. Men betaalde daarvoor fl. 5,20 per jaar per persoon waardoor men verzekerd was van artsenhulp en geneesmiddelen. Pas veel later werden ook de Lossernaren toegelaten tot het grote Enschedese ambachtsfonds.

De uitoefening van de medische praktijk bleef zwaar en vol verantwoordelijkheid. Je stond in de meeste gevallen alleen. Je was huisarts, tandarts, verloskundige, je moest gebroken armen en benen zetten en vaak kleine operaties verrichten. Een vrij weekend kende je niet. Maar het werk gaf bevrediging, je wist wat je betekende voor de mensen en dat gaf je kracht om door te gaan. En dan werd je soms ook nog gebeld om naar een koe te komen kijken, getuige de volgende anekdote uit de 'Herinneringen'. Nachtelijk telefoontje: *'Dokter kun je effen bie de koo kom'n? Nou nee, bi de vrouw wik wel kom'n!'* (Het nummer van de veearts Te Biezebeek was 1215; van ons 1216).

Op 22 maart 1975 nam dokter Leo de Bruijn officieel afscheid van zijn patiënten en collega's en van alle inwoners. Een burgercomité, waarvan de heer Lussing (rechts) deel uitmaakte, had de organisatie van deze dag op zich genomen en begeleidt hier het doktersechtpaar naar hotel Smit. Het was een groots gebeuren en vanaf het Raadhuisplein vormden jeugd-afdelingen van sportverenigingen een erehaag.

'Ik heb geen gemakkelijk maar wel rijk leven gehad', vervolgt dokter De Bruijn in 1975 zijn verhaal tegen de krant, 'ik ben dan ook ontzettend dankbaar dat ik als huisarts de halve eeuw mag volmaken'. In die halve eeuw hielp De

Bruijn ongeveer 4000 kinderen op de wereld te brengen. Honderden keren stond hij aan het kraambed van een vrouw die hij zelf ook al ter wereld had geholpen.

In 1963 kreeg hij assistentie van zijn neef Joep de Bruijn, die al snel 'De Jonge' werd genoemd. Hijzelf ging toen in de volksmond 'De oude dokter' heten. In 1970 nam zijn neef de hele praktijk over en vestigde zich aan de Gildehauserweg, maar Leo bleef nog een tijdje waarnemen in Overdinkel en Glane.

Leo en Magda bleven in Losser wonen. Leo overleed op 18 september 1981. Zijn vrouw overleefde hem 20 jaar en overleed op 2 oktober 2001

Maatschappelijke betrokkenheid

Buiten zijn praktijk stond dokter De Bruijn ook aan de wieg van talrijke verenigingen en instellingen op het gebied van de gezondheidszorg, cultuur en ontspanning.

Zo was hij de eerste voorzitter van het hoofdbestuur van de in 1930 opgerichte Rooms-Katholieke sportvereniging *RKSV Losser*, waarvan hij in 1955 erevoorzitter werd.

Met nadruk moet ook genoemd worden dat hij, samen met het kerkbestuur, het St. Bernardusgesticht langzaam maar zeker uitbouwde tot een ziekenhuis waar eenvoudige operaties konden worden verricht. Ook moeilijke bevallingen konden daar plaatsvinden. En dat is vooral in de dertiger jaren een zegen voor Losser geweest.

Lossernaren op vliegreis. V.l.n.r.: G.J. Essenhuis, H.N. Nusmeijer, vliegenier Parmentier, dokter L. de Bruijn, B. de Bruijn (Enschede), de havenmeester van het vliegveld Twente, Sub. Smit en Adr. Jassies. Tijdens deze vlucht kon Leo de Bruijn zich uitleven in nog een andere hobby: fotograferen en filmen. In dit geval mooie luchtfoto's van de kom van Losser.

Bij hotel Smit functioneerde een kaartclub, bestaande uit de notabelen uit het dorp. Eenmaal per week werd er gekaart en 's avonds om 22.00 uur gegeten. Het was de 'Soos'. Met dit gezelschap werd menig reisje ondernomen, zelfs per vliegtuig getuige onderstaande foto uit 'Kent u ze nog ... de Lossernaren' door F.A. Hartendorp (1974).

Na de oorlog werd dokter De Bruijn voorzitter van het comité dat zich heeft beijverd om in Losser een oorlogsmonument te realiseren. De toespraak die hij bij de onthulling van het monument in 1946 heeft gehouden is in het familiearchief bewaard gebleven.

In latere jaren was De Bruijn betrokken bij de oprichting van de Losserse afdelingen van het Rode Kruis en de EHBO en in 1965 werd hij pauselijk onderscheiden voor zijn verdiensten voor de H. Maria Geboorteparochie.

Dokter De Bruijn tijdens zijn toespraak bij de onthulling van het oorlogsmonument, dat stond op de huidige hoek Gronausestraat/Brinkstraat.

Uit waardering voor alle verdiensten voor de Losserse gemeenschap werd er in 2003 een straat naar de dokter vernoemd.

Noteer alvast in uw agenda:

6 januari 2025: **Niejaarsvisite**

10 februari:

Lezing van **Paulien Rijnhout**
naar aanleiding van haar
boek *De kist van papa*
(zie pag. 25.)

10 maart:

Avond in het kader van
'**maart dialectmaand**'.

31 maart:

Lezing door **André van Aarsen** met het oog op 80 jaar
bevrijding.

13 april:

Jaarvergadering en jaarlijks uitstapje.

*Het bestuur en de vrijwilligers
van de Historische Kring Losser
wensen u: Prettige Kerstdagen en
een gelukkig en gezond 2025*

Losser Toen en Nu

't Bakhuys
Loser
 Langenkamp 2, Losser

Gesponsord door

Rabobank

SLAGERIJ HOGEBRINK

sinds 1933 een vertrouwd adres
 Gronausestraat 104 - tel. 053-5381266

**'T TREF
 HUUS**

Prins Hendrikstraat 1, Overdinkel
 Tel. 053-536 1850

welkoop

- De winkel voor tuin en dier
- Deskundig advies
- Dichtbij en vertrouwd
- Altijd vriendelijke en behulpzame medewerkers

Welkom bij Welkoop!
 Bij voor een literatuur op een welkoop.nl

LOSSER Leusinkweg 1
 053 - 5360777

Grand Cafe Smit
 since 1810

café - restaurant - slagerij
 Losser, Brinksstraat 34-36, tel. 053 5361205
 e-mail: info@grandcafesmit.nl

KUNSTGEBIT LATEN MAKEN IN LOSSER?

Varwijk zit om de hoek!

- > Makkelijk bereikbaar
- > Gratis parkeren voor de deur
- > Vlak aan de rondweg, tegenover Toyota Peterman

- > op 7 min. afstand van De Lutte
- > op 8 min. afstand van Beuningen
- > op 15 min. afstand van Losser

Het adres voor kunstgebit, klikgebit, reparaties en opvullen. **Altijd gratis advies!**

Oldenzaal Zandbreeweg 14, 0541 - 523444 | Enschede Emmastraat 201, 053 - 4303021 | www.tpp-varwijk.nl

Al weer meer dan 30 jaar aan de 'Labdiëk'

DRUKKERIJ JANSSEN

Gronausestraat 28
7581 CG Losser
Tel. 053 - 538 80 90

info@drukkerij-jansen.nl
www.drukkerij-jansen.nl